

ผลิตภัณฑ์เครื่องมือประมงพื้นบ้านจากต้นคลุ้ม

คนไทยรู้จักผลิตเครื่องมือประมงพื้นบ้านมาใช้กันมาช้านานแล้ว โดยจุดประสงค์ก็เพื่อการหาสัตว์น้ำเป็นอาหารในชีวิตประจำวัน เป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นที่มีมาคู่กับการใช้ชีวิตอย่างพอเพียง ซึ่งในกระบวนการผลิตเครื่องมือก็ต้องเกิดจากการสังเกตจดจำคุณลักษณะเด่นของพืชแต่ละชนิดที่สามารถนำมาผลิตเป็นเครื่องมือประมงได้ มีการทดลองทำ ทดลองใช้ ตลอดจนออกแบบองค์ประกอบรูปร่างที่เหมาะสมกับการใช้งาน ภูมิปัญญาเหล่านี้ได้รับการถ่ายทอดและเหลือเฉพาะบางท้องถิ่นที่เท่าที่นี้ยังมีการผลิตกันอยู่จนถึงในปัจจุบัน พืชต่างๆที่สามารถนำมาผลิตเป็นเครื่องจักสานมีหลายชนิดด้วยกันขึ้นอยู่กับวัตถุดิบและคุณลักษณะเด่นของพืชชนิดนั้นๆ ต้นคลุ้ม เป็นพืชที่มีอยู่ทั่วไปทางภาคใต้ของประเทศไทย ที่สามารถนำมาผลิตเครื่องมือจักสานชนิดต่างๆได้ดีอีกชนิดหนึ่ง เพราะเส้นตอกมีความทนทานต่อน้ำได้ดี สามารถใช้งานได้นาน

ต้นคลุ้ม เป็นพืชสกุล **MARANTHACEAE** ที่สามารถนำลำต้นมาผลิตเครื่องมือประมงพื้นบ้านได้หลายชนิด ซึ่งจะเป็นเครื่องมือจับสัตว์น้ำขนาดเล็กที่ไม่ทำลายระบบนิเวศน์ เกิดจากภูมิปัญญาท้องถิ่น จากการค้นพบคุณสมบัติที่ดีหลายประการของต้นคลุ้ม โดยบรรพบุรุษหลาย ๆ ชั่วอายุคนในท้องถิ่นที่มีต้นคลุ้มขึ้นตามธรรมชาติป่าเขา และที่สำคัญสามารถนำผลิตภัณฑ์เครื่องมือประมง เหล่านี้มาจำหน่ายเป็นสินค้าพื้นเมือง พื้นบ้านที่สามารถทำรายได้มาสู่ครัวเรือนได้ แต่นับวันผู้ที่มีความรู้ความสามารถทำเครื่องมือจักสานเหล่านี้วันยิ่งจะลดจำนวนลงอย่างน่าเสียดาย

ภาพแสดง ต้นคลุ้มในสวนยางพารา

การเตรียมเส้นตอกคลุ้ม

ลักษณะทางพฤกษศาสตร์

ชื่อสามัญ

คล้า คลุ้ม ก้านพล้า (ภาคกลาง) แห้ง (ภาคเหนือ)
บูแมจีจะโฮย (ปัตตานี- มาลายู) คล้าย (ใต้)

ชื่อวิทยาศาสตร์

Schumanianthus dichotomus Gagnup.

วงศ์

MARANTHACEAE

เป็นไม้ล้มลุกจำพวกเหง้าคล้ายกับต้น ชำ เراء แต่ใบแข็งและสั้นกว่า ก้านใบเป็นข้อ ๆ ดอกมีลักษณะสีขาว ลำต้นบางต้นสูงถึง 4 เมตร มี 2 ชนิด ดังตาราง

ตาราง เปรียบเทียบข้อแตกต่างของต้นคลุ้มระหว่างชนิดที่ขึ้นในที่ดอนกับชนิดที่ขึ้นในที่ลุ่มน้ำ

ต้นคลุ้ม	ต้นคล้า
1. ขึ้นในที่ดอนในป่าดงดิบ	1. ขึ้นที่ลุ่มน้ำริมลำธารหรือที่ชื้นแฉะ
2. ลักษณะทางพฤกษศาสตร์ ลำต้น มีลักษณะ ผิวเกลี้ยงกลมสีเขียวหรือเขียวอมเหลือง ขนาดเส้นผ่าศูนย์กลาง 3-4 ซม. ลำต้นตรงวัดจากพื้นดินจะมีความยาวประมาณ 3-4 เมตร จึงจะแตกง่ามปางกิ่งย่อยที่เรียกว่า ปางรุม ซึ่งจะเป็จุดสังเกตว่าคลุ้มมีอายุแก่พร้อมที่จะใช้งานได้หรือไม่ เพราะต้องรอให้คลุ้มแตกกิ่งง่ามปางอย่างน้อย 5-6 กิ่งจึงจะใช้งานได้	2. ลักษณะทางพฤกษศาสตร์ ลำต้น มีลักษณะ ผิวเกลี้ยงกลมสีเขียวหรือเขียวอมเหลือง ขนาดเส้นผ่าศูนย์กลาง 3-4 ซม. ลักษณะการแตกกิ่งจะมีลำต้นที่สั้นกว่าคลุ้ม คือประมาณ 1.5-2.5 เมตร กิ่งจะแตกกิ่งและจุดที่แตกกิ่งจะมีรากและตากิ่งอ่อนสามารถตัดส่วนนี้ไปขยายพันธุ์ได้
ใบ มีลักษณะเหมือนกันกับ คล้า ชนิดขึ้นที่น้ำแฉะ แต่จะมีขนาดที่กว้างกว่าคือประมาณ กว้าง 15 ยาว 30 ซม.	ใบ มีลักษณะเป็นวงรีคล้ายตาว่า สีเขียวเป็นมัน ใต้ใบสีเขียวอมเทา มีขนาดกว้าง 10 ยาว 20 ซม.
ดอก มีลักษณะมองคล้ายปากแตร กลีบดอกจะบานออก 5 กลีบ มีสีขาวปลายกลีบอมเหลืองนิด ๆ ขนาด 1.5-2 ซม. ก้านดอกเป็นข้อ ๆ เกสรตัวผู้ขนาดเล็ก อยู่ปลายยอดดอกที่โค้งเข้าข้างในโดยจะออกจากส่วนยอดสุดของกิ่งแขนง ย้อยลงมาเป็นพวงความยาว 20-30 ซม.	ดอก มีสีขาวนวล มองคล้ายผีเสื้อ ตั้งเอียงเป็นมุม 45 องศา กับลำต้น มีกลีบเลี้ยง 6 กลีบ ด้านล่างขนาดใหญ่ที่สุด ประมาณ 2.5-3 ซม. กลมป้อม ๆ ขอบกลีบเป็นหยักเล็กน้อย กลีบด้านบน 2 กลีบ มีขนาดเล็กกว่า เรียวยาว ปลายกลีบแหลมและตั้งขึ้น ส่วนกลีบด้านในจะทำหน้าที่ ป้องกันเกสรตัวเมียและเกสรตัวผู้ จากลมและฝนจะมีขนาดเล็ก ลักษณะแข็งยกโอบหุ้มรังไข่ของดอกเอาไว้ กลีบด้านล่างจะบานออกจนมองเห็นเกสรตัวผู้ที่อยู่ส่วนปลายดอกอย่างชัดเจน และมีเกสรตัวเมียขนาดเล็กอยู่ด้านล่าง
ผล มีลักษณะกลมเป็นลูกตุ้มขนาดเส้นผ่าศูนย์กลาง 1-1.5 ซม. เป็นผลเดี่ยวโดยข้อหนึ่งจะติดผลประมาณ 2-3 ผล	ผล มีลักษณะกลมขนาด 0.4-0.5 ซม. สีเขียว ในข้อดอกหนึ่ง ๆ จะติดผลประมาณ 3-5 ผล เมล็ดข้างในจะแข็ง ส่วนเปลือกเนื้อมากจะนิ่มฉ่ำน้ำ ออกดอกออกผลตลอดทั้งปี
3. เส้นตอกจะแข็งแรง ทนทาน สามารถทำ	3. เส้นตอกมีความอ่อนตัวสูงสามารถจัด

เครื่องมือประมงพื้นบ้านได้ดี เพราะทนน้ำ แต่
ข้อเสียคือ ชี้ออกจะกรอบ หักได้ง่าย สามารถ
แก้ได้โดยการตากน้ำค้างตอนกลางคืนเพื่อให้
อ่อนตัวลงและจักสานในวันรุ่งขึ้น

เส้นตอกให้ชิดแน่นได้ดี แต่ข้อเสียคือไม่ค่อย
แข็งแรงทนทานและไม่ทนน้ำ

ภาพแสดง การเปรียบเทียบลักษณะข้อแตกต่างของพืชสกุล MARANTHACEAE 2 ชนิด

ต้นคลุ้ม(ชนิดที่ขึ้นดอน)

ต้นคล้า(ชนิดที่ขึ้นตามลุ่มน้ำ)

ดอกต้นคล้า

ดอกต้นคลุ้ม

ลำต้นคลุ้ม

ลำต้นคล้า

การขยายพันธุ์

ต้นคลุ้มและต้นคล้าสามารถขยายพันธุ์ได้ 2 วิธีคือ

1. การแยกหน่อ คือการแยกหน่อจากต้นเดิมที่แก่จัดเพราะถ้าไม่มีการตัดมาใช้ประโยชน์ต้นจะตายแต่จะมีต้นอ่อนขึ้นมาทดแทน ก็สามารถนำต้นเหล่านี้มาขยายพันธุ์ได้ โดยควรเลือกหน่อที่มีขนาดความยาวอย่างน้อย 30 ซม. ซึ่งสามารถนำมาปลูกในแปลงได้เลยโดยมีความห่างระหว่างกอ ประมาณ 2X4 เมตร

ภาพแสดง การแตกหน่อที่โคนต้น และแตกหน่อที่ง่ามปาง

2. ขยายพันธุ์โดยใช้ เมล็ด คือ การเก็บเมล็ดที่สุกจะมีสีแดงมาเพาะในถุงพลาสติกขนาด 4x6 ซม.และมีการรดน้ำเข้าเย็น ประมาณ 30 วัน ต้นอ่อนก็จะแตกออกมา จากนั้น 3-4 เดือนจะได้ต้นกล้าขนาดความสูง 30 ซม. ก็สามารถนำไปปลูกได้

ภาพแสดง การแตกต้นอ่อนจากเมล็ด

สรรพคุณทางยา

1. เหง้า รสเบื่อเย็น แก้ไข้พิษ ไข้กาฬ ดับพิษไข้ ดับพิษร้อน แก้กากสาต เหือด หัด อีสุกอีใส
2. สูตริยาไซ้ชน เหง้าคลุ้มและเหง้าคล้า กล้วย้าฝักเปิดแดง นำมาต้มแล้วใส่ผสมน้ำในโองหรืออ่างน้ำใช้อาบดับพิษไข้

ภาพแสดง ชนิดของเครื่องมือประมงที่ผลิตได้จากพืชสกุล MARANTHACEAE

ตะข่องปลาชีว

ต้นคลุ้มและต้นคล้าสามารถผลิตเครื่องมือประมงพื้นบ้านและเครื่องจักสานชนิดต่างๆได้หลายชนิด เช่น ชะนาง , ตะข่อง, ไช, กระตัง ,แจ้ ,เรียวตอก ,ไต้ที่จับผึ้ง เชือกร้อยพวงเนื้อสัตว์ และเสื่อปูนอนที่ทำมาจากต้นคล้า

การคัดเลือกลักษณะต้นคลุ้มที่ดี

1. เลือกตัดเฉพาะคลุ้มลำแก่มาใช้งาน โดยสังเกตดังนี้คือ ที่ป่างรมจะมีการแตกกิ่งแขนง อย่างน้อย 7-8 กิ่งโดยต้นลักษณะนี้จะมีอายุ 1 ปีขึ้นไป สีผิวจะออกสีเขียวอมเหลือง และลำต้นจะมีขนาดยาวอย่างน้อย 3-4 เมตร ลำต้นขนาดเส้นผ่าศูนย์กลาง 2-3 เซนติเมตร

วิธีการทำชีตอก

1. เมื่อตัดต้นคลุ้มมาแล้ว จะต้องผ่าทำชีตอกให้เสร็จอย่าตั้งทิ้งไว้เกิน 3 วัน เพราะจะทำให้เหลาและผ่ายาก โดยจะผ่าเป็น 4 พู หลังจากนั้นจะผ่าซอยย่อยเป็น 8 พู หรือ 8 เส้นนั่นเอง และทำการเหลาใส่ในออกที่เรียกว่าการเหลาชีแล้วนำไปตากแดด 2 วัน

2. นำเส้นตอกมาฝายย่อยให้ได้ขนาดกว้างเส้นละ 0.2-0.4 ซม. ยาว 1.80-2 เมตร โดยต้นคลุ้ม 1 ลำจะสามารถผ่าได้ชีตอกประมาณ 15-18 เส้น แล้วใช้มีดตอก เหลาชีทำการตกแต่งให้เป็นเส้นตอกชะนางที่สวยงามและไม่มีความคมหลงเหลืออยู่

3. นำมาผึ่งแดด พอแห้งจากนั้น สามารถเก็บไว้ได้ นาน 1-2 ปี โดยการมัดเป็นฟ่อนแขวนเอาไว้ในที่แห้งสนิทและ ข้อระวังคือการเหลาชี หรือใส่ในต้องเหลาให้ใส่ข้างในออกให้หมดเพราะมอดจะกัดกินและทำให้ชีตอกหักใช้การไม่ได้

ชะนางที่ผลิตจากต้นคลุ้ม

อุปกรณ์วิธีการทำชะนาง

อุปกรณ์

1. โครงนาง(เป็นตัวโครงสร้างที่ทำให้ชะนางซึ่งรูปได้ง่าย)
2. ขอบชะนางทำมาจากหวายขลิบ หวายมวย จากต้นหวายที่แก่จัดมาผ่าซีก แล้วมัดซึ่งให้เป็นรูปสี่เหลี่ยม หรือตัดโดยการลนไฟอ่อน ทุก็ได้จากนั้นตากแดดจนแห้งสนิทและอยู่ตัว
3. มีดตอก
4. ปั้ง เป็นแผ่นไม้วงรี ๆขนาด 4*10 ซม.มีเชือกร้อยกลางใช้ดึงซึ่งให้ชะนางตึงแน่นได้รูป
5. เชือกในล่อน

6. ไม้ปะกัabin
7. ชีตึง ใช้เส้นเชือกในล่อนเพื่อไม่ให้ล่นมือ
8. เหล็กไซ หรือ สว่าน

วิธีการทำ

1. นำชีตอกที่เตรียมไว้มา ตัดให้ได้ขนาดความยาว 1.50 เมตร จำนวน 75-80 ชีตอก
2. ขึ้นรูปโดยการกรองด้วยเชือกในล่อนบนโครงชะนาง จัดชีตอกให้แน่น และความห่างระหว่างชีตอกต้องมีความสม่ำเสมอ ขนาด 2-3 ม.ม. เชือกในล่อนจะมีความล่นต้องถูด้วยชีตึงเสียก่อน โดยจะกรองขึ้นรูปจากด้านใดด้านเป็นรูปครึ่งวงกลมตามรูปโครงชะนาง แต่จะเว้นด้านข้างเอาไว้ เพราะต้องใช้ปั้งประกบตั้งเพื่อให้เกิดความกระชับแน่น
3. เมื่อกรองชีชะนางจนเสร็จแล้วก็ใช้ปั้งประกบทางด้านข้างซ้ายขวาแล้วใช้เชือกตึงตรงกลางให้แน่นกระชับกับโครงชะนาง ทำการจัดระเบียบชีตอกให้ดี หลังจากนั้นจะตัดเอาส่วนที่ยาวเลยขอบโครงนางออกให้หมด
4. ใส่ขอบชะนางที่ทำจากหวายขลึง มีตึงให้แน่น เพื่อให้ชะนางคงรูปที่แน่นกระชับยิ่งขึ้น
5. เอาโครงนางออก จะได้ชะนางพร้อมจะส่งขายตลาด

การจำหน่าย

1. ชะนาง ราคาลูกละ 180 บาท
2. ตะข่อง ราคาลูกละ 50 บาท
3. ไชนาง ราคาลูกละ 300 บาท
4. ไชปลาชีวราคาลูกละ 250-300 บาท
5. เศษชีตอกนำมาตัดเป็นไม้กลัดขนม ราคา ก.ก.ละ 50 บาท

การศึกษาชนิดพันธุ์ไม้

หลุมพี

หลุมพี (Hlumpee) หรือ ส้มหลุมพี เป็นพืชสกุลปาล์มขนาดกลาง มีลักษณะคล้ายคลึงกับ ต้นระกำ (Salecca rumpii Wall) แต่ไม่มีลำต้นโผล่พ้นดินชอบขึ้นอยู่ที่ชื้นแฉะ ที่ ๆ มีน้ำตลอดทั้งปี บริเวณต้นน้ำลำธาร ป่าพรุน้ำจืดหรือขอบริมตลิ่งของ ห้วย หนอง คลอง บึง แต่น้ำต้องจืดสนิท มักขึ้นปะปนกับต้นสาคร (Matroxyon rumphii) หม้อข้าวหม้อแกงลิง , ผักหนาม , บอนส้ม (Bagovia Prolixa Graib), กุ่มน้ำ (Cratera adansonii Dc.) หมากงาช้าง (Naga pumila Wendl.) หรือบางพื้นที่อาจพบหลุมพีขึ้นปะปนอยู่กับระกำป่า (Salecca rumpii Wall) ระกำหลา (Salecca Siamensis Magea) การกระจายพันธุ์มีอยู่มากทางภาคใต้ของประเทศไทยตลอดไปจนถึงแหลมมลายู ชาวจีนบพทางภาคใต้ของไทยรู้จักหลุมพี และมีการนำต้นหลุมพีมาประโยชน์นานแล้ว ซึ่งจะมีประโยชน์ทั้งทางตรงทางอ้อม

ภาพแสดง ต้นหลุมพีที่ขึ้นตามธรรมชาติ

ลักษณะทางพฤกษศาสตร์

ชื่อพื้นเมือง หลุมพี, หลุมพี (ปัตตานี, นราธิวาส) กลุปี, กะลุปี, ลูปี (มาลาญ, นราธิวาส) ส้มหลุมพี (ตรัง, กระบี่)

ชื่อวิทยาศาสตร์ (Scientific name) *Eleiodoxa conferta* Bur.

ชื่อสามัญ (Common name) Hlumpee

วงศ์ (Family) PALMAE

ใบ เป็นใบรวมแบบขนนก (Complex Leaf) คล้ายสีเขียวอมเหลือง มีขนสีน้ำตาลปกคลุม กว้าง 5-7 ซม. ยาว 60-80 ซม. โดยประมาณ ขอบใบขนาน ปลายใบแหลม มีเส้นใบชัดเจนตามความยาว ใบมีจำนวน 40-50 ใบขึ้นไปเรียงลำดับ ช้าย-ขวาบนก้านใบ ดูเฉียงขึ้นเล็กน้อย ก้านใบหรือ "ทาง" มีลักษณะกลมยาว 4-6 เมตร เส้นผ่าศูนย์กลางประมาณ 4-5 ซม. จะมีหนามสีขาวเมื่อแก่ขึ้นเป็นสีดำหรือ น้ำตาลลักษณะขึ้นเป็นกระจุกวนสลับรอบ ๆ ก้านใบ หนามยาว 5-7 ซม.

ภาพแสดง การเปรียบเทียบใบพืชสกุล palm. ชนิดต่างๆ

ภาพใบหลุมพี

ภาพเปรียบเทียบใบพืชสกุล palm. ชนิดต่างๆ

ลำต้น เป็นกอแบบเดียวกันกับต้นระกำแต่หลุมพี กอเหง้าที่อยู่ใต้ดินจะมองไม่เห็น จึงมองดูเหมือนกับว่า ต้นหลุมพีหนึ่งต้นคือหนึ่งทาง ซึ่งแท้จริงคือ ในหนึ่งกอของหลุมพี จะมีทางประมาณ 5-10 ทางเป็นส่วนใหญ่ โดยธรรมชาติกอหลุมพีจะแตกหน่อแขนง ที่โคนต้นเพื่อขยายพันธุ์ก็ต่อเมื่อต้นแม่หรือต้นเดิมจะออกดอกออกผล และเมื่อออกผลแล้วต้นเดิมจะตาย แต่จะมีหน่อขึ้นมาทดแทน 3-4 หน่อ และส่วนของทางหรือก้านใบจะค่อยๆ เน่าเปื่อย ในระยะเวลาประมาณ 3-4 เดือน ต้นหลุมพีต้องใช้ระยะเวลาการเจริญเติบโต ประมาณ 3-4 ปีจึงจะเก็บผลไปตองได้

ภาพแสดง การเปรียบเทียบต้นพืชสกุลปาล์มชนิดต่างๆ

ต้นหลุมพี

ต้นระกำ

ต้นสละ

ต้นสาคุ

ดอก เป็นดอกสมบูรณ์เพศ โดยจะออกดอกประมาณเดือนธันวาคม-มกราคม หลุมพีต้องใช้ระยะเวลาหลังจากออกดอกประมาณ 12 เดือนหรือ 1 ปี จึงจะสามารถเก็บเกี่ยวผลผลิตได้โดยดอกมีลักษณะดอกรวมกลมแน่นที่ชอกใบ แตกก้านช่อดอกย่อยที่เรียกว่า “ระแงะ” เป็นกระจุกจำนวนมาก จัดตัวกันแน่น ดอกหลุมพียาว 30-50 ซม. จะเกิดที่ปลายยอดสุดของต้น แต่เนื่องจากปลายยอดหลุมพีอยู่ที่ คอดินหรือใต้ดินจึงมองดูเหมือนกับว่า ดอกของหลุมพีแทงช่อดอกมาจากใต้ดิน

ภาพแสดง ลักษณะช่อดอกหลุมพี

ผล เป็นผลรวมที่เรียกว่าทะลาย ผลย่อยมีลักษณะรูปไข่กลับปลายแบนป้อม ๆ มีขนาดเส้นผ่าศูนย์กลาง 2.5X2.5 ซม. ผิวเปลือกมีลายเส้นคล้ายกาบบัวหรือตาข่ายดูเป็นระเบียบ มีสีเหลือง สีน้ำตาล หรือสีน้ำตาลแดงเปลือกสามารถปอกได้ง่ายเมื่อผลสุกเต็มที่ ชั่วผลจะสั้น จะออกเป็นช่อย่อย แยกมาจากทะลายอีกทีหนึ่ง (หนึ่งทะลาย ภาษาท้องถิ่นภาคใต้เรียกว่า หนึ่งหัวควาย) ซึ่งหนึ่งทะลายอาจมีน้ำหนัก 30-40 ก.ก.

ผลอ่อนจะมีรสฝาด ส่วนผลแก่และสุกมีรสเปรี้ยวจัด เนื้อผลมีลักษณะฉ่ำน้ำ ผิวเรียบนึ่ม

เมล็ด สีน้ำตาล เนื้อจะไม่อ่อนเนื้อ มีลักษณะค่อนข้างแข็ง เมล็ดสามารถเพาะขยายพันธุ์ได้ หลุมพีมีวงจรช่วงอายุ จากต้นอ่อนจนให้ผลผลิตประมาณ 3 ปี แล้วจากนั้นต้นจะตาย หน่อที่งอกทดแทนต้นเดิม หรือ ต้นอ่อนที่งอกจากเมล็ดที่ตกหล่นบริเวณใกล้ ๆ จุดนั้น จะเจริญเติบโตขยาย “กอ” ออก ขึ้นทดแทนต้นที่ให้ผลแล้วนำไปตาย จะเป็นวงจรอยู่อย่างนี้ トラบในที่มนุษย์ไม่มีการทำลายหรือเปลี่ยนแปลงระบบนิเวศน์บริเวณนั้น หลุมพีจะไม่มีการสูญพันธุ์ แต่ถ้าระบบนิเวศน์บริเวณนั้นเปลี่ยน เช่น น้ำแห้งสนิท หรือ น้ำท่วมขังสูงมากเกินไปและท่วมเป็นระยะเวลาช้านาน หรือ ไม่มีไม้ใหญ่ให้ร่มเงา หลุมพีจะทยอยตายอย่างรวดเร็ว

ภาพแสดง ผลหลุมพี

ผลหลุมพีทั้งทะลาย

ลักษณะผลเดี่ยวที่แยกออกมา

ลักษณะทางนิเวศวิทยา

การกระจายพันธุ์ของหลุมพีพบว่า ชอบขึ้นตามป่าดงดิบที่ค่อนข้างมีความอุดมสมบูรณ์สูง มีปริมาณฝนที่ตกชุกเกือบทั้งปี หรือป่าพรุที่ดินมีระดับความเป็นกรดค่อนข้างสูงโดยสังเกตได้จากบริเวณที่หลุมพีขึ้นอยู่ตามธรรมชาติ น้ำบริเวณนั้นจะมีคราบสนิมแดง (ธาตุเหล็กกรดซัลเฟอร์สูง) น้ำไหลเอื่อยๆ ไม่ชอบน้ำขังนิ่งแบบอ่างเก็บน้ำ และระดับน้ำต้องไม่สูงเกินไป (ประมาณ 30-50 ซม.) หลุมพีชอบขึ้นที่มีน้ำขังก็จริง แต่จะไม่ชอบน้ำขังแบบท่วมสูง เพราะถ้าระดับน้ำสูงจนท่วมกอและยอดอ่อน จะทำให้หลุมพีเน่าตายทั้งกอ ระดับน้ำจะอยู่ระดับเดียวกับรากเท่านั้น ส่วนยอดกอต้นจะสั้นๆ จะมองดูลอยอยู่บนผิวดินนิดหน่อย และดินบริเวณที่ต้นหลุมพีขึ้นจะต้องมีไม้ป่าแบบป่าพรุให้ร่มเงาอยู่ด้วยบ้าง เพราะหลุมพีไม่ชอบแดดจัด แต่จะอาศัยอิงไม้ใหญ่ให้ร่มเงา

หลุมพีจึงเป็นพรรณพืชป่าอีกชนิดหนึ่งที่เป็นตัวชี้วัดถึง ระดับความสมดุลของธรรมชาติ ของระบบนิเวศน์ เพราะหลุมพีมีความต้องการปัจจัยทางธรรมชาติที่เอื้ออำนวยในการกระจายพันธุ์ค่อนข้างสูง ดังนั้นป่าพรุ หรือป่าดงดิบทางภาคใต้ จึงมักจะมีหลุมพีขึ้นปะปนอยู่กับไม้ป่าชนิดอื่น ๆ อยู่เสมอ แต่ในพื้นที่แห้งแล้ง หรือมีแดดจัด หรือที่ราบลุ่มน้ำขังโล่งๆ จะไม่พบหลุมพีเลย ทั้งนี้เป็นเพราะลักษณะระบบนิเวศน์ดังกล่าวขาดความสมดุล ขาดการเกื้อกูลซึ่งกันและกัน

ภาพแสดง สภาพดินที่หลุมพีชั้นมักมีคราบน้ำสนิมแดง

การขยายพันธุ์

1. การแยกหน่อ โดยจะแยกมาจากต้นเดิมที่ออกผลแล้ว (เมื่อออกดอก ออกผลแล้วต้นเดิมจะตาย) สามารถนำหน่อหรือไหลมาฝังไว้บริเวณที่จะปลูกรทดแทนต้นเดิมหรือจะขยายพื้นที่ปลูกรออกไป ซึ่งต้นเดิมหนึ่งต้นจะมีหน่อประมาณ 3-5 หน่อเมื่อได้หน่อมาแล้วให้ตัดปลายใบออกประมาณ 1 ส่วนใน 3 ส่วนของหน่อเพื่อสะดวกในการเคลื่อนย้ายและปลูกร การขยายพันธุ์ด้วยวิธีนี้ มีข้อควรระวังคือในการเคลื่อนย้ายหน่อต้องรักษาระดับความชื้นที่เพียงพอ และต้องระมัดระวังหนามที่แหลมคม

2. การเพาะเมล็ด ใช้เมล็ดจากผลสุกเต็มที่ ซึ่งผิวเปลือกจะมีสีเหลืองหรือสีแดงเนื้อฉ่ำน้ำ มีรสเปรี้ยวจัด เมล็ดจะมีสีน้ำตาลเข้ม โดยคัดเลือกเอาเฉพาะเมล็ดที่มีความสมบูรณ์ คือมีขนาดใหญ่เนื้อมาก และควรเป็นเมล็ดที่มาจากต้นพันธุ์ที่หลายผลมีขนาดใหญ่ด้วย จากนั้นนำเมล็ดที่แกะเนื้อออกมาล้างให้สะอาดแล้วฝังในถุงชำทันที รดน้ำให้ชุ่มอยู่ตลอดเวลา เมล็ดจะงอกภายในระยะเวลา 30 วัน

3. เก็บต้นกล้าเล็กจากธรรมชาติ หลุมพีจะกระจายต้นกล้าเล็ก ๆ ตามธรรมชาติโดยมีพวกสัตว์ฟันแทะจะคาบผลสุกจากต้นเดิมและกัดกินเนื้อของผลทิ้งเมล็ดไว้ โดยจะเป็นวิธีการกระจายเมล็ดพันธุ์ตามธรรมชาติของต้นหลุมพีอยู่แล้ว ซึ่งเมื่อเมล็ดเจริญงอกเป็นต้นอ่อนขนาดความสูง 60-100 เซนติเมตร ก็สามารถขุดย้ายไปปลูกรยังจุดที่ต้องการได้ จะเป็นวิธีที่สะดวกและรวดเร็ว

ภาพแสดง ต้นกล้าที่งอกจากเมล็ดตามธรรมชาติ

การบำรุงดูแลรักษา

ปัจจุบันหลุมพืดยังไม่มีการปลูกเพื่อการค้า ผลผลิตส่วนใหญ่มาจากธรรมชาติตามฤดูกาล ซึ่งเป็นที่น่าเป็นห่วงว่าพื้นที่ ที่หลุมพืดยังตามธรรมชาติในปัจจุบันได้ลดจำนวนลง เนื่องจากการปรับระดับพื้นที่เพื่อปลูกพืชเศรษฐกิจ เช่น ยางพารา ปาล์มน้ำมัน หรือการขุดอ่างเก็บน้ำ ของต้นน้ำลำธาร จะเป็นการทำลายแหล่งหลุมพืดยังในทางอ้อมเกือบทั้งสิ้น ปัจจุบันสวนส้มหลุมพืดยังพอมืออยู่คือ สวนของนายอนุกุล คีตรอบ เลขที่ 50 หมู่ที่ 1 ต. คลองท่อม อ. คลองท่อม จ. กระบี่ ซึ่งจะเป็นสวนอิงธรรมชาติจะไม่มีการใส่ปุ๋ยหรือมีการจัดการบำรุงดูแลมากนัก เป็นเพียงการสางทางเก่าที่ต้นตายแล้วเฉพาะตอนที่เข้าไปเก็บผลผลิตเพื่อความสะดวกในการเดินเข้าออก กล่าวคือในที่ดินมีเอกสารสิทธิ์ครอบครอง ตั้งอยู่ที่ บ้านท่าส้ม อ. เกาะลันตา จ. กระบี่ ได้มีต้นหลุมพืดยังเกิดขึ้นตามธรรมชาติครอบคลุมพื้นที่อยู่ก่อนแล้ว ประมาณ 4-5 ไร่ ซึ่งมีอายุสิบทอดเผ่าพันธุ์ของส้มหลุมพืดยัง ประมาณไม่น้อยกว่า 60 ปี (ข้อมูลจากนายคล่อง คีตรอบ) ซึ่งการจัดการดูแลรักษาเท่าที่จำเป็นคือการสางทางเก่าทิ้งเพื่อให้สะดวกในการเข้าไปเก็บผลส้มเท่านั้น

การเก็บเกี่ยวผลผลิต

สามารถเก็บเกี่ยวผลส้มหลุมพืดยังปีละครั้ง ตามฤดูกาล คือ ช่วงประมาณเดือนตุลาคม-ธันวาคม ของทุกปี (ผลส้มหลุมพืดยัง ใช้ ระยะเวลา 12 เดือนถึงแก่จัด) โดยหลุมพืดยังจะทยอยออกเป็น 2 รุ่น ห่างกัน ประมาณ 1 เดือน โดยมีวิธีการเก็บดังนี้

1. เมื่อผลส้มหลุมพืดยังเริ่มแก่จัด(เมล็ดเริ่มเป็นสีน้ำตาลอมดำ) ก็ใช้มีดพาล่า หรือของมีคมลับที่โคนข้อทลายระวังสับโคนผล เพราะข้อทลายจะสั้นและตั้งอยู่บนคอดินพอดี โดยไม่ต้องคำนึงถึงต้นเดิมมากนัก เพราะต้นหลุมพืดยังให้ผลผลิตแล้ว จะตายเนาเปื่อยภายในระยะเวลา 3-4 เดือน

ขายทั้งทลายในราคา ก.ก.ละ 7-10 บาท (เรียกทั้งทลายว่า หนึ่งหัวควาย)

2. นำผลส้มทั้งทลายมาฉีดล้างทำความสะอาด แล้วจากนั้นแกะเอาออกจากทลายที่ละผลเพื่อปอกเปลือกออกในกรณีที่ลูกค้าสั่งต้องการให้ปอกเปลือกให้ด้วย

ขายในราคา ก.ก.ละ 14-15 บาท (โดยจ้างปอก ก.ก. ละ 2 บาท)

การใช้ประโยชน์จากหลุมพี

1. ผล มีรสเปรี้ยวใช้ประกอบอาหารประเภทแกงส้ม ตำนน้ำพริก ยำต่าง ๆ และสามารถ ดองเป็นผลไม้ดอง หลุมพีลอยแก้ว

2. ใบ ใช้เย็บจากมุงหลังคา แต่ความคงทนอายุการใช้งานจะสั้นกว่าจากสาकु

3. ก้านใบ หรือเรียกว่า ทาง (ภาคใต้) มีความยาว 4-6 เมตร สามารถนำมาทำเป็นฝายบ้าน เครื่องมือประมงพื้นบ้าน และเครื่องจักสานสำหรับประกอบพิธีสะเดาะเคราะห์บ้านต่าง ๆ

นอกจากนั้นประโยชน์ทางอ้อมของหลุมพีคือ บริเวณที่หลุมพีขึ้นอยู่จะมีความชื้นสูง เพราะระบบรากจะเป็นตัวช่วยดูดซับความชื้นและรักษาสมดุลธรรมชาติไม่ให้น้ำบริเวณนั้นเหือดแห้ง และเป็นแหล่งอาหารของสัตว์ป่า ทำให้ระบบนิเวศน์บริเวณนั้นเกิดความหลากหลายทางชีวภาพ (Special Biological) เนื่องจากต้นหลุมพีมีหนามแหลม ยากในการเข้าตัดทำลายต้นจึงทำให้บริเวณนั้นรกทึบตามธรรมชาติ

ภาพแสดง ผลหลุมพีดองในน้ำเชื่อม

ภาพแสดง ผลหลุมพีตองในน้ำเกลือแบบจิ้มพริกเกลือ

วิธีการตองผลหลุมพีในน้ำเชื่อม

1. นำผลหลุมพีที่แก่จัด (เมล็ดเริ่มเป็นสีน้ำตาลอมดำ ผลสุกงอมใช้ไม่ได้เพราะเมื่อตองไปแล้วเนื้อผลจะเปื่อย) มาปอกเปลือกแล้วล้างน้ำให้สะอาดใช้มีดกรีดเนื้อภายในผลให้เป็นเส้นริ้วเล็ก ๆ รอบผลแล้วแช่ล้างด้วยน้ำสะอาด

2. นำผลหลุมพีมาแช่ตองในน้ำเกลือ โดยมีส่วนผสม เกลือ 2 ก.ก./ต่อน้ำ 20 ลิตร โดยต้มน้ำให้เดือดแล้วใส่เกลือคนให้เกลือละลายจนหมดตั้งไว้ให้เย็น ส่วนผสมดังกล่าวสามารถตองผลหลุมพีได้ 15-20 ก.ก. (หรือทดลองชิมน้ำเกลือดูว่าอย่าให้ออกรสเค็มจัดนัก) โดยตองใส่ไว้ในภาชนะที่มีฝาปิดมิดชิดและสะอาดเช่น ไห โอง์ ถึงที่มีฝาปิดเป็นเวลา 3-4 วัน ก็ให้ทดลองชิมผลหลุมพีที่แช่ในน้ำเกลือดูว่าความฝาดกับความเปรี้ยวของผลลดลงหรือไม่ ถ้าหากว่าผลสั้มยังเปรี้ยวจัดอยู่ก็ให้ตองต่ออีก 3-4 คืนก็เริ่มทดลองชิมใหม่ จนได้ผลสั้มที่ความเปรี้ยวอ่อน ๆ ก็เริ่มใช้การตองในน้ำเชื่อมได้ จากนั้นนำมาล้างน้ำอีกครั้ง หรือวางบนตะแกรงเพื่อให้สะเด็ดน้ำแล้วนำมาตองในน้ำเชื่อม โดยมีส่วนผสมคือ น้ำตาล 2 ก.ก. ต่อน้ำ 20 ลิตร เป็นระยะเวลา 1-2 คืน ก็เริ่มจำหน่ายได้ในราคา ก.ก. 40 บาท สามารถ เก็บได้ 4-6 เดือน

วิธีเก็บผลหลุมพีตองไว้จำหน่ายช่วงนอกฤดูนั้นนิยมเก็บไว้ในน้ำเกลือ คือในขั้นตอนตองน้ำเกลือนั้นสามารถเก็บไว้ได้นานเป็นปี ๆ โดยจะเอาผลที่ตองน้ำเกลือมาเฉพาะส่วนที่จะจำหน่ายเป็นคราว ๆ เท่านั้น มาตองต่อในน้ำเชื่อม ส่วนผลสั้มที่เหลือก็สามารถตองเก็บไว้ในน้ำเกลืออย่างนั้น ซึ่งจะไม่เน่าเสีย และพบว่าตองน้ำเกลือนาน รสชาติของผลสั้มยิ่งดี ส่วนการเก็บผลสั้มหลุมพีไว้ใช้ประโยชน์อื่น ๆ เช่น เก็บไว้แกงสั้มก็ให้ตองผลสั้มหลุมพีทั้งเปลือกในน้ำเกลือ

วิธีการตองน้ำเกลือผลหลุมพีทั้งเปลือก

เป็นวิธีเก็บรักษาผลหลุมพีไว้ใช้สอยเมื่อยามขาดแคลนผลไม่ไหวรสสั้ม หรือใช้ทดแทนในช่วงที่มะนาว มะม่วง ขาดตลาดและมีราคาแพงก็สามารถ นำหลุมพีที่ตองทั้งเปลือกเอามาใช้ได้ โดยที่รสชาติสั้ม

ไม่เปลี่ยนแปลงมากนัก วิธีการดังนี้ คือ นำผลหลุมพีทั้งช่อใหญ่ หรือผลร่วง มาล้างน้ำทั้งเปลือก(โดยไม่มี การแกะเปลือกออก) ล้างเอาเศษดินเศษหินออกให้สะอาด

1. ตองในน้ำเกลือโดยมีส่วนผสม เกลือ 2 ก.ก./ต่อน้ำ30ลิตรโดยต้ม น้ำให้เดือดแล้วใส่เกลือคนให้ เกลือละลาย ตั้งไว้ให้เย็นแล้วตองในภาชนะที่มีฝาปิดมิดชิดและน้ำเกลือต้องท่วมผลหลุมพี (ถ้าน้ำเกลือไม่ ท่วมทุกผลจะทำให้ผลเน่า)

2. เก็บไว้ในที่เก็บอาจจะเป็นห้องเก็บของ ใต้ถุนบ้าน ฯลฯ สามารถเก็บได้นาน1-2 ปี
เคล็ดลับวิธีการตรรสเปรี้ยวฝาดให้ทุบพริกชี้หนูใส่หนึ่งกำมือต่อถังตอง 20 ลิตรตองตอง น้ำเกลือ

การจำหน่ายผลผลิต

1. จำหน่ายผลสดทั้งทะลาย ราคา กิโลกรัมละ	7-10	บาท
2. จำหน่ายผลสดที่ปอกเปลือกแล้วราคา กิโลกรัมละ	14-15	บาท
3. ผลหลุมพีตองในน้ำเชื่อมจำหน่ายราคา กิโลกรัมละ	40	บาท
4. จำหน่ายปลีกเป็นผลไม้ลอยแก้ว ถ้วยละ(5ผล)	5	บาท

การตลาด

จะมีพ่อค้าขาประจำทุกปี มาเสนอซื้อในลักษณะเหมาหมด โดยส่วนใหญ่จะเป็นพ่อค้าในพื้นที่

1. อ.คลองท่อม จ. กระบี่
2. อ.เมือง จ.ตรัง
3. อ.หาดใหญ่ จ.สงขลา

ตลาดผลส้มหลุมพีนั้นยังกว้างซึ่งจะไม่พอกับความต้องการของตลาด แต่เนื่องจากผลผลิตมา จากธรรมชาติเป็นส่วนใหญ่ ดังนั้น หลุมพีน่าจะเป็นพืชทางเลือกหนึ่งที่สามารถปลูกเพื่อการค้าได้ โดยเฉพาะในสภาพพื้นที่เป็น ป่าพรุ มีน้ำขัง หรือที่ป่าชันน้ำที่ขึ้นและไม่สามารถปลูกพืชชนิดอื่นได้ ก็ สามารถที่จะปลูกหลุมพีได้ และข้อดีของหลุมพีอีกอย่างคือเป็นพืชที่ไม่ต้องดูแลใส่ปุ๋ยมากนัก จึงเป็น การประหยัดต้นทุนของการผลิตพืชเกษตร

ภาคผนวก

ภาพแสดง เครื่องมือประมงพื้นบ้านชนิดต่าง ๆ ที่ผลิตได้จากต้นคลุ้ม

ภาพแสดง เครื่องมือชนิดต่างๆและการขึ้นรูปชะนาง

ภาพแสดง ผลหลุมพืดองในน้ำเชื่อม

เอกสารอ้างอิง

สะอาด บุญเกิด. จเร สดากร. ทิพย์วรรณ สดากร. **ชื่อพันธุ์ไม้ในเมืองไทย**. โรงพิมพ์บริษัท อนิเมท
พริ้นท์ แอนด์ ดีไซน์ จำกัด. กรุงเทพฯ. พ.ศ. 2547.

วุฒิ วุฒิธรรมเวช **ร่วมอนุรักษ์มรดกไทย สารานุกรมสมุนไพร รวมหลักเภสัชกรรมไทย**. โรงพิมพ์ โอ.
เอส. พรีนติ้ง เฮาส์ กรุงเทพฯ ๒540 หน้า 235.

เภสัชกรหญิง สุนทรี สิงหบุตรา **สรรพคุณสมุนไพร 200 ชนิด**. โรงพิมพ์ โอ. เอส. พรีนติ้ง เฮาส์
กรุงเทพฯ ๒
2536.

ปิฎฐะ บุญนาค **ปาล์ม**. หจก.สำนักพิมพ์บรรณกิจ. 250-257 สยามสแควร์ กรุงเทพฯ.

ไพโรจน์ ผลประสิทธิ์ **ผลไม้ไทย ๆ**. คณะกรรมการเอกลักษณ์ของชาติ สำนักนายกรัฐมนตรี.
กรุงเทพฯ. พ.ศ. 2545.

สวัสดี หรั่งเจริญ **ปาล์มประดับที่ปลูกในประเทศไทย**. สำนักพิมพ์มติชน. กรุงเทพฯ. พ.ศ. 2547.

“A Guide to palm +Cycads of the world” Argus+poberton 1983